

**עין משפט נר מצוה**  
 ב מיי פ"ג מהלכות שמיטה ויוזל הל' ת. ג מיי פ"ג מהל' שמיטה ויוזל הל' ט. ד מיי פ"ג מהל' שמיטה ויוזל הל' י. ה מיי פ"ג מהלכות שמיטה ויוזל הל' יא.

**רמב"ם דפום ישן**

ז כבר נתבאר בגמ' בירושל' שרוצה לומר באמרו **זעזעתן המחרישה** שיהיו האבנים ראויין שתזעזע אותן המחרישה אע"פ שלא נודעוה: גרגר של צרורות. גל מאבנים קטנים וכל זה מבואר על העיקר שיסדנו שאסור לו תיקון שדהו: ח **מדרגות**. ידוע: וגאיות ידוע וכשיבנה מדרגה על הגאיות ההם וישר אותם לתקן:

**הערות לר"ש**

29 בהג' הגר"א תיבות "אינו לא" נמחק. 30 בהג' הגר"א תיבות "ולא גדר" נמחק, ונכתב במקומם: תני אמר ר"י בד"א בזמן כו' כנ"ל (במתני' ה', ור"ל דז"ש בירושלמי פחות מיכן מחצב הוא פסקא דמתני'). 31 עיין בר"ש ריש מ"ה בנוגע לגירסת הכ"י ור"ד "מצור" (רד"א סופר). 32 עיין במהר"י קורקוס פ"ב משמיטה ה"י (רד"א סופר). 33 כ"י ובר"י: גאיות. מקום גבוה. [ועל נוסח זה כתב הר"י קורקוס בפ"ב משמיטה ה"א שהוא טעות סופר, וכן היעב"ץ: זה פירוש הפוך].

מיימי הא דתמן צפרק י"ד להלות (מ"א) כמה אמרו הזו מציא את הטומאה בכל שהוא, ציו שגובה [מן הפתח] ג' נדכין שהן י"ב טפחים. ופריך אמתי' דתמן שיעור גדר עשרה טפחים מה אכן קיימין אס כשהיו צ' נדכין ניתני ח' טפחים, אס כשהיו ג' ניתני שנים עשר טפחים. אמר רבי יוסי [אל] חני טפח לפסיתות מכאן ומאי טפח לפסיתות מכאן וכן לחצריה, נמלאו שלשה נדכין של עשרה טפחים: פחות מ(י)בן מחצב. ואינו נוטלו כולו אלא גוממו ומניח מן הסלע צרץ טפח כדי שלא יהא רחוי לזריעה. וצירושלמי (ס) אמרינן פחות מיכן אינו לא<sup>29</sup> מחצב ולא גדר<sup>30</sup>: במה דברים אמורים. האי ללא יפתח מחצב והאי דגוממו: **מה שהוא רוצה יטול**. ללא מיחוי כמתקן שדה כיון ללא ידידה הוא. ואפילו בשלו נמי

לא מיחוי כמתקן (כיון דהתחיל) [כשהתחיל] מערב שביעית: ז שזעזעתן המחרישה. אמרינן צירושלמי (הל' ה') לא סוף דבר שזעזעתן אלא אפילו מחרישה עמידה לזעזען. ובתוספתא (פ"ג) קמני אבנים המושבות. כלומר שאינם מלורן<sup>31</sup> השדה מלשון גר ותושב (נלשית נד): של' משוי שנים. שכל אחת [יש] משוי צ' בני אדם: ינמלאו. כולן אגב אותן שנים. ללא מיחוי כמתקן שדה: המסקל. (שמעוני) [שמסקלן] האבנים מן השדה, מלשון סקלו מאבן (ישעיה סג): ומניח את המחטנות הנוגעות בארץ. דכ"י האי גוונא לא מיחוי כמתקן שדה: גרגר של צרורות. גל של אבנים קטנות, מלשון שנים שלשה גרגרים צראש אמיר (סס י): אם יש תחתיהן סלע או קש. לא מיחוי כמתקן, כיון דאין (כל) <sup>32</sup> המקום רחוי לזריעה: ח אין בונין [מדרגות]. מעלות: על פי הגאיות. שלא יחליקו צירידתן לקחת המים שנתקצצו [צעמקן], דלראה כמתקן להשקות בהן שדותיו בשביעית: גאיות. מלשון כל גיא ינשא<sup>33</sup> (ישעיה מ):

פחות מיכן מחצב וגוממו עד פחות מהארץ טפח בד"א<sup>3</sup> מתוך שלו אבל מתוך של חברו מה שהוא רוצה יטול בד"א בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית אבל אם התחיל בו מערב שביעית מה שהוא רוצה נוטל: ז אבנים שזעזעתן<sup>4</sup> המחרישה או שהיו מכוסות ונתגלו אם יש בהם שתים<sup>5</sup> של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו דהמסקל<sup>6</sup> את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ וכן גרגר<sup>7</sup> של צרורות או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ אם יש קש הרי אלו ינטלו: ח אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקן לשביעית אבל בונה הוא

**פירוש מהר"י בן מלכי צדק**

מלשון (עזרא ו) נדבכין די אבן גלל תלת[א]. פחות מיכן מחצב. ירושלמי. פחות מיכן אינו לא גדר ולא מחצב ואינו נוטלו כולו אלא גוממו ומניח הסלע בארץ טפח כדי שלא יהא ראוי לזריעה. בד"א. שגוממו ולעיל שאמר אינו נוטל [אם] אינו כ"ז אבנים. בשדה שלו. דאמרי אינשי מתקן שדהו. הוא. אב"ב מתוך של חברו מה שהוא רוצה לייטול יטול. ומתוך שלו נמי בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית אב"ב אם זכו. ז אבנים שזעזעתן המחרישה. גרסינן [בירושלמי] לא סוף דבר שזעזעתן המחרישה אלא אפי' מחרישה עתידה לזעזעתן. ובתוספתא (פ"ג) תניא אבנים תושבות ומחרישה<sup>3</sup> מזעזעתן. או שהיו מכוסות בעפר ונתגלו. אלא<sup>4</sup> תושבות הם. אם יש בהן

פחות מכאן. צגדר או צמחצב אינו נוטל כולו אלא גוממו ומניח מן הסלע צרץ כדי שלא יהא רחוי לזריעה: במה דברים אמורים. האי ללא יפתח מחצב והאי דגוממו: מה שהוא רוצה (ל)ייטול. ללא מחוי כמתקן שדה כיון ללא ידידה הוא ואפילו בשלו לא מחוי כמתקן שדה כיון שהתחיל מערב שביעית. ופירוש הרמב"ם ז"ל שפירשתי למעלה לא יתכן לפי משנה זו: ז אבנים וכו'. ירושלמי. לא סוף דבר שזעזעתן אלא אפי' המחרישה עמידה לזעזעתן ינטלו כולם אגב אותם שמים: המסקל. שמסלין האבנים חוץ

**פירוש הרא"ש**

לשדה מלשון סקלו מאבן: מניח הנוגעות בארץ. וכיון שאינו משליך כולן אינו נראה כמתקן שדהו: גרגר של צרורות. גל של אבנים קטנים מלשון שנים שלשה גרגרים צראש אמיר: אם יש תחתיהן סלע או קש. לא מחוי כמתקן שדהו כיון שאין המקום רחוי לזריעה: ח גאיות. הם גומות מלשון כל גיא ינשא (ישעיה מ), ונתמלאו מים צימות הגשמים ואחר שנתמלאו מים עושים מדרגות לרדת ולעלות לשאוב מים להשקות השדה: מפני שמתקנו. להשקות שדהו בשביעית. וגם צונין גדר קצוי הגיא שלא יכנס שם אדם לקחת

שלהם. כמו סקלו מאבן כו' (ישעיה ס"ב י'), דאין לחשדו (חידושי הגר"א). המסקל כו'. ע' תוי"ט שהביא לשון הירושלמי ותמה על הרמב"ם בחבורו שהשיטו. ובאמת קושיית הירושלמי נפלאה, דהא יש לנו הרבה מה שמותרין בתוספת שביעית ואסורי בשביעית עצמה. וכן הר"ש ושנות וכן גרגר. גם כן אין לחשוד, דבאלו ודאי לא היה דעתו לקבען שם (חידושי הגר"א). אם יש. קאי גם כן אמסקל (חידושי הגר"א).

1 כנדצ"ל. 2 ר"מ כהנא. 3 בתוספתא כ"י: שהמחרישה. 4 ר"ל אבל תושבותי הם דהיינו שהמחרישה מצעזעתן (הגר"א). 5 עיין מלאכ"ש.

**ליקוטים**

1. במשנה. במה דברים אמורים מתוך כו'. קאי אבי הבבות. (חידושי הגר"א)  
 2. במשנה. אבנים שזעזעתן כו'. דהנך בבות דלעיל דעתו לקבען בתוך שדהו קודם שביעית וצתה מסירן, נראין כעושה לצורך הארץ, אבל באלו לא היה רצונו לקבען, וכן במכוסות לא ידע מהן. (חידושי הגר"א)  
 3. אבנים כו' אם יש בהן שתים כו'. תימה למה יקל כאן יותר מגדר דלעיל דבעינן עשרה. ולכן היה נ"ל דבאמת כאן חמור כיון דהם במחובר, (עתוי"ט ד"ה המסקל), ואינו מותר אלא אותן השתים בלבד. וכ"מ לשון הרמב"ם בחבורו פ"ב שבדין גדר כתב (בהל' ז) ורוצה ליטול כל אבניו. ובדין שלפנינו כתב (בהל' ט) מותר ליטול אותן. ואולי גם רבי [מסדר המשנה] כיון לזה דשם אמר שיש בו וכאן אם יש. והוא ידע דרכי הלשון אף שמאנתנו נעלמו (עמ"כ במהדורות בס' נ"ע ד' קי"א א') אולם מסתפינא מהר"ש שלא הבין כן. (רש"ש)  
 4. פ"י שמסיר מכשולים ותימה על הרמב"ם בחבורו שהשיטו. ובאמת קושיית הירושלמי נפלאה, דהא יש לנו הרבה מה שמותרין בתוספת שביעית ואסורי בשביעית עצמה. וכן הר"ש ושנות וכן גרגר. גם כן אין לחשוד, דבאלו ודאי לא היה דעתו לקבען שם (חידושי הגר"א). אם יש. קאי גם כן אמסקל (חידושי הגר"א).

**עין משפט נר מצוה**  
 ו' ז מ"ז פ"ג מהל' שמיטה  
 ויוצא הל' י' ח מ"ז פ"ג מהל'  
 שמיטה ויוצא הל' יד.

**רמב"ם דפוס ישן**  
**לא יסמוך בעפר** ר"ל לא יחזור העפר לגאיות ההם כדי שישוה פניהם: וחיין. הוא מחיצה ר"ל להבדיל אותו הגיא מכל השדה והאבנים שיהיו קרובים ע"פ הגאיות כדי שיוכל להושיט ידו ולקחתם מותר לו לקחתם ומה שלא אפשר לקחתם עד שירד בגיא אינו מותר לו לקחתם מפני שכשנראה אותו יורד או ישלשל עצמו לקחת אותם אמר שהוא לתקן שדהו נתכוין: ט כבר נאמר באשר הקדמנו בד"א מתוך שלו אבל מתוך של חברו מה שהוא רוצה יטול. והוא אמר עתה שקבלין והוא שוכר הארץ לעבוד אותה דינה כדין מביא מתוך של חברו שהוא מביא מ"מ ואי זה שיעור שיודמן לו מהאבנים והלכה כר' יוסי: י מתקנו. מיישר אותו ומתקנו.

**הערות ר"ש**  
 33 כ"י. ובר"י: להיות סובך מקום. 34 כ"י. וברפוס"י: בקיבולת. 35 בר"י נוסף: טפ"י. 36 כ"י. ובר"י: דרך הישר. ועיין בחסדי דוד.

**דיקוטים**  
 ח. במשנה. ולא יסמוך בעפר. שלא יתקן המדרגות בעפר. (חידושי הגר"א)  
 אבל עושה. פ"י המדרגות. (חידושי הגר"א)

[מכאן שייד לעיל עמוד קצח]  
 ד. במשנה. מזהמין את הנטיעות. ע"י פ"י הרמב"ם. וכתב עליו התרו"ט ואע"ג דנשמעניה מן מעשנין דמ"ב י"ל דה"א כו'. אבל מ"מ יוקשה דלייתי הא מזהמין שמה בהדי מעשנין, וכה"ג הקשה בעצמו לעיל במסקלין. אמנם במחכ"ת לא דק בלשון המשנה שאמרה את הנטיעות דמשמע [דוקא נטיעות אבל] זקנים לא (ע"י בפרק דלעיל), והחילוק נ"ל דעישון הוא לתולעים שבפירות, וזיהום הוא לתולעים שבאילנות וכמו שהם בפ"י הרמב"ם. ובמה שכתבתי מיושב נמי מה שהקשו הרא"ש והתרו"ט על פ"י הר"ש בהא דוקטמין אותן דהיינו מאבקין, דעל כרחק יש חילוק ביניהם מדלא שרינן קטימה אלא לנטיעות. (רש"ש)  
 וקוטמין. ראשי הענפים ביד. (חידושי הגר"א)

**לא יסמוך בעפר** לא יפנה העפר לאותו הגיא כדי שישווה פניו. וחיין מחינה, ר"ל להצדיל אותו הגיא מכלל השדה. והאבנים שהן קרובות לפי הגיא צאופן שהוא יכוף להושיט ידו ולטען הרי זה מותר לו לקחתם, ומה שאי אפשר ליטען עד שירד לגיא הרי זה אסור לקחתם, מפני שכשנראה אותו נאלץ לרדת או לשלשל עצמו ולקחת אותם אנו אומרים שלתקן שדהו נתכוין: ט כבר אמר לעיל (מ"ו) צמח דברים אמורים מתוך שלו אבל מתוך של חברו מה שהוא רוצה יטול, ואמר כאן כי קבלין והוא המקבל שדה לעד אותה דינו כדין מביא מתוך של חברו שיש לו להביא מכל מקום וכל מדה שיהיו האבנים. והלכה כר' יוסי: י מתקנו מיישרו מה יעשה בעפר צוברו ברשות הרבים ומתקנו דברי ר' יהושע שינוי נוסחאות: 4 נ"א יסבוך (דפוס וילנא).

פחותות מאבני כתף דאין כוונתו אלא לקצץ אבנים, ואפי' מביא משדות שלו שרי, דאי משדות אחרים אפי' אינו קוצצן שרי כדמנן לעיל (מ"ו) דמתוך של חברו מה שהוא רוצה יטול. ויש מפרשים קובלין שקיבל שדה צאריסות, ולא חשיב האי שדה כשלו, ונוטל ממנו אפילו קטנות, אף על פי שהוא אריס צה: י מותר להעמיק עד הס"ע. ולא חיישינן דילמא מימליך חרע ליה. אי נמי לא גזרינן אטו עודר צשדה. ואמרינן צירושלמי (הל' ו) אמר רבי יוחנן לא שנו אלא צינו לצין רשות הרבים, דלא עביד איניש דזרע סמוך לרשות הרבים וליכא למיגור<sup>35</sup> מידי, אבל צינו לצין חברו אסור צשביעית, אבל צמועד אפילו צינו לצין רשות הרבים אסור. ותנן נמי צפ"ק דמו"ק (דף ו: ע"ש) ומקרינן את הפרצה צמועד וצשביעית צונה כדרכו, ומפרש בגמרא כ"ל מקרינן: צוברו לעפר ברשות הרבים ומתקינו לרשות הרבים: וכן לענין סיקול נמי צשאר שני צשזע פליגי צתוספתא (פ"ג), דגזר רבי עקיבא משום דכל מתקני הדרכים מקלקלים תחלה על מנת לתקן, שמשרינן העפר והטיט שנשקעין צהן העוצרים או מציאים עפר ואבנים צאמצע רשות הרבים למלאות הגומות והפחתים או מאספין האבנים שנתקלין צהן צני אדם, וחיישינן ליחיד הצא לתקן דלמא הדר ומימליך. והכי תניא (סס) מסקלין דרך רשות הרבים דברי ר' יהושע רבי עקיבא אומר כדרך שאין לו רשות לקלקל כך לא יסקל. ואם סיקל יוציא לים או לנהר או למקום הטרשין, מפני דרך היחיד<sup>36</sup> ומפני

**פירוש מהר"י בן מלכי צדק**  
 פ"י מלשון מקבלי קיבולת (מו"ק יב.). כלומר המכנסן. מביאן מכ"כ מקום. פ"י ואפי' פחות מאבני כתף. וא"ל הן אבני כתף וכו'. י הבונה גדר בינו לבין רשות הרבים. [בירושלמי] א"ר חייא בשם ר' יוחנן לא שנו אלא בינו לבין רשות הרבים הא בינו לבין חברו אסור. ובינו ובין רשות הרבים לא אמרן אלא בשביעית אבל במועד אסור. ותנן נמי במו"ק (דף ו:): מקרינן את הפרצה במועד ובשביעית בונה כדרכו. צוברו לרשות הרבים ומתקנו לרשות הרבים דברי ר' יהושע וכו'. וכן לענין סיקול. תניא (תוספתא פ"ג) מסקלין רשות הרבים דברי ר' יהושע ר' עקיבא אומר

**פירוש הרא"ש**  
 לצנין קא צעי לה ולא לתקן השדה: והקובלין. מלשון מקבלי קבולת (מו"ק יב.). מביא מכ"כ מקום. צין קטנות צין גדולות דמידע ידיע דלקצץ אבנים הוא עושה: י להעמיק עד הס"ע. ולא חיישינן דילמא מימליך חרע ליה לפי שאין דרך אדם לזרוע סמוך לרשות הרבים אבל צינו לצין חברו אסור צירושלמי דילמא מימליך חרע ליה: צוברו ברשות הרבים. ואמ"כ נוטל[ו] משם ומתקנו:

**בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית ולא יסמוך בעפר** אבל עושה הוא חיין וכל אבן שהוא לפשוט את ידו וליטלה הרי זה תנטל: ט יאבני כתף באות מכל מקום. והקבלן מביא מכל מקום. ואלו הם אבני כתף כל שאינה יכולה להינטל באחת יד דברי ר"מ רבי יוסי אומר יאבני כתף כשמזן כל שהן נטלות ב' ג' על הכתף: י הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים מותר להעמיק עד הסלע מה יעשה בעפר צוברו ברשות הרבים ומתקנו דברי ר' יהושע שינוי נוסחאות: 4 נ"א יסבוך (דפוס וילנא).

פ"י מעצרת ואילך. מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית. ולא יסבוך בעפר. כלומר הבנין שעושה בשביעית לא יעשהו בעפר פ"י לא יסתום האויר שבין אבן לאבן בעפר. אבל עושה הוא חריץ. גרסי בירושלמי מהו חריץ, חיין ליה, כמה דאת אמרת והוא בונה חיין. פ"י קיר אבנים בלא סיבוך עפר ובלשון ישמעאל חייט. כ"כ אבן שהוא יכוף לפשוט את ידו וליטלה הרי זה תינטל. לבנות בו מדריגתו. ואכתי צריכה עיונא כל זו המשנה. ט אבני כתף באות מכ"כ מקום. פ"י ואפי' מתוך שלו. והקובלין.

המים, וכשצונה אותו לא יסמוך בעפר. לא ישים עפר וטיט צין אצן לאצן כדי שיהו נאחזין זה בזה מלשון (בראשית כג) נאחו צסנך: אבל הוא עושה חיין. אבנים סדורות זו ע"ג זו צלל עפר וטיט כדכתיב והוא צונה חין: כ"כ אבן שיכוף לפשוט ידו. ממוקם שהוא צונה וליטלה נראה דלזרוע צניינו הוא נוטלה ולא כדי לתקן השדה: ט באות מכ"כ מקום. אפילו מתוך שלו דמידע ידיע

1 עיין רש"ש.